

УДК 347.477

Бабич Ірина Григорівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ І У СУЧАСНОМУ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Відповідно до нового Цивільного кодексу України законодавець не дає легального визначення належного виконання, тому, відповідно потребує визначення що саме забезпечує виконання зобов'язання. В статті розглядається належне виконання зобов'язань та принцип справедливості у римському і у сучасному праві.

По-перше, закон встановлює, що припинення зобов'язання спричиняє не будь-яке виконання, а відповідно до ст. 598 ЦК України, виконане належним чином. Неналежне виконання не припиняє зобов'язання, можливе у разі неналежного виконання щодо правочинів настання наступних наслідків: розірвання правочину, зміна правочину або його припинення. Таким чином, законом встановлений вичерпний перелік способів, за якими крім належного виконання можна вважати зобов'язання виконаним.

У всіх інших випадках зобов'язання або доповнюється зобов'язанням відшкодувати збитки і (чи) сплатити неустойку та іншими зобов'язаннями, які виникають внаслідок порушення зобов'язання. Саме тому особливе значення мають загальні засади виконання цивільних зобов'язань, які набувають форми їхніх принципів[1, с. 432].

До того ж новим Цивільним кодексом України дещо було змінено термінологію щодо односторонньої зміни та відмові від зобов'язання, було замінено застосовуваний раніше термін «договір» на поняття «зобов'язання» [2, с. 17]. Така новація є принципово важливою, вона підкреслює що відповідно до ст. 509 ЦК України зобов'язальні правовідносини можуть виникнути не тільки із договорів, але й з інших підстав, правочинів, а також із вчинення шкоди.

Врахувавши вищевикладене щодо належного виконання зобов'язань, а також основоположний

принцип договору – свободу договору, який визначає можливість для сторін самостійно, на свій розсуд визначати правила своєї поведінки, необхідно зазначити, що така свобода у регулюванні поведінки сторін все ж таки існує у певних межах.

Стан дослідження теми. Окремі сторони й аспекти справедливості та римського права були предметом наукових пошуків С.С. Алексєєва, З.А. Бербешкіної, О.Б. Венгерова, М.М. Вопленка, К.С. Гаджієва, Л.Г. Грінберга, Г.І. Григорьєва, О.І. Екімова, Д.О. Керімова, В.Н. Кудрявцева, В.С. Нерсесянца, І.Б. Новицького, Р.З. Лівшица, О.О. Лукашевої, Г.В. Мальцева, О.В. Сурілова, Р.О. Халфіної, Є.О. Харитоновна, О.І. Харитоновної, С.Л. Явича та інших вчених.

Метою статті є визначення рецепції римського права у відносинах належного виконання зобов'язань. В даній статті розглядається зв'язок системоутворюючого загального принципу цивільного права – принципу справедливості та принципу зобов'язального права – принципу належного виконання зобов'язань. Актуальність такої теми обумовлено тим, що принцип справедливості вперше був закріплений у Цивільному кодексі України як загальні засади, а також був закріплений у загальних положеннях у зобов'язаннях, що підкреслює необхідність його врахування саме у зобов'язальних правовідносинах. Особливістю цієї статті є те, що розглядається зв'язок принципу справедливості із належним виконанням зобов'язань. А також те, що такий зв'язок розглядається ще з часів римського права

Виклад основного матеріалу. Римські юристи намагались розглядати категорію «справедливість» як юридичну категорію, окремо від справедливості, як категорії філософської. Марк Аврелій у «Роздумах до самого себе» визначає справедливість у праві через гідність: « Я не про відповід-

до ст. 628 ЦК України становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. І невідповідність вимог, які складають зміст договору може визначити як його дійсність, так і його недійсність.

Відповідно до ст. 629 ЦК України всі умови договору є істотними, звичайні та випадкові – з моменту його укладання стають однаково обов'язковими для виконання сторонами. У цьому полягає сенс цивільно-правового договору як правової форми узгодження волі сторін, спрямованої на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Загальні вимоги щодо виконання зобов'язань, зокрема тих, що виникають з договорів, встановлені главою 48 ЦК України. Невиконання або неналежне виконання сторонами договору своїх обов'язків тягне наслідки, передбачені главою 51 ЦК України. Відмова від договору можлива лише у випадках, передбачених самим договором або законом [8, с. 446]

Межею вільного визначення умов договору є вимоги закону щодо обов'язковості дотримання його приписів та заборони їх порушення. Відповідно до ст. 215 ЦК України недійсною визнається угода, під час якої не дотримано вимог закону [9, с. 170].

Як вже було зазначено, у разі неналежного виконання договору одним із наслідків є його розірвання.

Договір може бути розірваний у суді на вимогу однієї із сторін. При цьому розірвання розглядається як дострокове припинення договірних зобов'язань. Оскільки одностороння відмова від виконання зобов'язання не допускається, розірвання договору може здійснюватись лише з підстав, передбачених законом або договором [10, с. 145].

Відмова від договору згідно із ч. 2 ст. 214 ЦК України допускається за взаємною згодою сторін а також у випадках, передбачених законом, також відповідно до ст. 651 ЦК України можлива відмова і на інших випадках. Зокрема у самому договорі можуть бути передбачені підстави, за яких договір може бути припинений і в односторонньому випадку за ініціативою однієї із сторін. Процедурною гарантією відмови від правочину є вимога вчинення відмови від правочину у такій самій формі, в якій було вчинено правочин. На матеріальні гарантії цивільних прав учасників відносин, пов'язаних з відмовою від правочину, вказує ч. 4 ст. 214 ЦК України, яка передбачає, що правові наслідки відмови від договору (це має місце, зазвичай, у випадках припинення договору за взаємною зго-

дою). У деяких випадках наслідки відмови визначаються безпосередньо у законі. Це, передусім, має місце при відмові від одностороннього правочину, а також у випадках, коли у договорі, що припиняється (розвивається), немає вказівки на наслідки його припинення.

Законом передбачається можливість розірвання договору однією із сторін. Відповідно до ст. 651 ЦК України основним способом розірвання (зміни) договору є його розірвання або заміна за згодою сторін.

ЦК України передбачає окремі способи, за допомогою яких сторони за згодою між собою можуть змінити або розірвати договір. Наприклад шляхом новації (ст. 604 ЦК України), наданням замість виконання відступного (ст. 600 ЦК України).

Змінити або розірвати договір, якщо згода сторін про це не досягнута, можна на вимогу зацікавленої сторони лише у судовому порядку і лише при наявності певних підстав. Такими підставами є істотне порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

Істотним визнається таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої ним шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладанні договору. За загальним правилом, встановленим ст. 653 ЦК України у разі зміни (розірвання) договору сторони не мають правила вимагати повернення того, що було виконане ними за зобов'язанням до моменту зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором або законом. П. 5 цієї статті вказує – якщо договір змінений або розірваний у зв'язку з істотним порушенням договору однієї із сторін, друга сторона може вимагати відшкодування збитків, завданих зміною або розірванням договору. Найбільш поширеним варіантом застосування інституту розірвання договору є одностороння відмова від зобов'язання. Засади такої відмови визначені ст. ст. 525 та 615 ЦК України.

Оскільки згідно зі ст. 651 ЦК України розірвання допускається і за взаємною згодою сторін, то немає жодних об'єктивних факторів для функціонування одночасно інститутів розірвання договору за взаємною згодою (п.1 ст. 651 ЦК України) та відмови від договору за взаємною згодою (п. 2 ст. 214 ЦК України). Фактично відмова від договору за взаємною згодою є тим самим розірванням. До того ж, незрозумілим є сенс відмови від договору, умови якого повністю виконані сторонами. (п. 2. ст. 214 ЦК України). Щодо відмови особи від вчиненого одностороннього правочину, передбаченої цією ж статтею, то така відмова завжди буде односторонньою. Проаналізувавши зазначені

Бабич Ірина Григорівна

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ І СУЧАСНОМУ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

В статті розглядається зв'язок загального принципу цивільного права – принципу справедливості та принципу зобов'язального права – принципу належного виконання зобов'язань у римському праві і у сучасному цивільному праві України. Аналізується зв'язок принципу належного виконання із межами здійснення цивільних прав та засобами забезпечення зобов'язань.

Для усунення негативних наслідків невиконання та неналежного виконання зобов'язань передбачається цивільно-правова відповідальність, яка є різновидом юридичної відповідальності. Відповідно до засад добросовісності, розумності і справедливості сторони можуть передбачати необмежений перелік засобів виконання взаємних зобов'язань.

Ключові слова: принцип справедливості, справедливість, принципи належного виконання зобов'язань, зобов'язання, римське право

Бабич Ирина Григорьевна

ПРИНЦИПЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В РИМСКОМ ПРАВЕ И В СОВРЕМЕННОМ ОБЯЗАТЕЛЬСТВЕННОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ

В статье рассматривается связь общего принципа гражданского права – принципа справедливости и принципа обязательственного права – принципа надлежащего исполнения обязательств в римском праве и в современном гражданском праве Украины. Анализируется связь принципа надлежащего исполнения с границами осуществления гражданских прав и способами обеспечения обязательств.

Для устранения негативных последствий невыполнения и ненадлежащего исполнения обязательств предусматривается гражданско-правовая ответственность, которая является разновидностью юридической ответственности. В соответствии с принципами добросовестности, разумности и справедливости стороны могут предусмотреть неограниченный перечень средств выполнения взаимных обязательств.

Ключевые слова: принцип справедливости, справедливость, принципы надлежащего исполнение обязательств, обязательства, римское право

Babich Iriny

PRINCIPLES OF ENFORCEMENT OF FULFILLMENT OF OBLIGATIONS IN ROMAN LAW AND MODERN LAW OF OBLIGATIONS OF UKRAINE

The article is devoted to determination of principle of justice in proper fulfillment of the obligations in roman law and modern civil law. In article was analyzed connection of principle of proper fulfillment of the obligation with the border of realization of civil rights and the ways of security of fulfillment of the obligations.

In order to eliminate the negative consequences of non-fulfillment and improper fulfillment of obligations, civil liability is stipulated, which is a form of legal liability. In accordance with the principles of good faith, reasonableness and justice the parties of obligation can provide an unlimited list of means of fulfilling mutual obligations.

Keywords: principle of justice, justice, principle, proper fulfillment of the obligation, obligations, roman law.